

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2025, 8(5): 381-394.

DOI: [10.26677/TR1010.2025.1543](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1543)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Turist Rehberliği Mesleğinde Sessizliğin Dili: Türk İşaret Dilinin Önemi

Dr. Semahat GÖKER ÖZYÜREK, Bağımsız Araştırmacı, e-posta: semahatgkr08@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1263-6271>

Öz

İşaret dili, işitme engeli olan bireylerin iletişim amacıyla tercih ettikleri bir yöntemdir. İşitme engelli bireyler ile sağlıklı bir iletişim kurabilmenin tek yoludur. Turizm olgusunda işaret dilinin bir iletişim aracı olarak kullanımında turist rehberlerine büyük sorumluluk düşmektedir. Turist rehberliği mesleği, kültürel aktarım ve iletişim açısından önemli rol oynamaktadır. Ancak işitme engelli bireyler için iletişimde yaşanan zorluklar, turistik deneyimin kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çalışmada, işitme engelli turistler için Türk İşaret Dili'nin (TİD) önemine kavramsal bir bakış sunulmakta ve TİD'nin turist rehberliği mesleğindeki rolü incelenmektedir. Çalışma, erişilebilir turizmin önemini vurgularken, turist rehberlerinin TİD yeterliliğinin işitme engelli turistlerin deneyimlerine nasıl katkı sağlayacağını ele almaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilir ve kapsayıcı turizme yönelik önerilere de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turist Rehberliği, Türk İşaret Dili, Erişilebilir Turizm, İşitme Engelli Turistler, Sürdürülebilir Turizm.

Makale Gönderme Tarihi: 14.02.2025

Makale Kabul Tarihi: 05.05.2025

Önerilen Atıf:

Göker Özyürek, S. (2025). Turist Rehberliği Mesleğinde Sessizliğin Dili: Türk İşaret Dilinin Önemi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(5): 381-394.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2025, 8(5): 381-394. DOI:[10.26677/TR1010.2025.1543](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1543)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

The Language of Silence in Tour Guiding: The Importance of Turkish Sign Language

Dr. Semahat GÖKER ÖZYÜREK, Independent Researcher, e-mail: semahatgkr08@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1263-6271>

Abstract

Sign language is a method preferred by individuals with hearing impairments for communication. It is the only way to establish healthy communication with hearing-impaired individuals. In the context of tourism, tour guides play a significant role in using sign language as a communication tool. The profession of tour guiding holds an essential position in terms of cultural transmission and communication. However, communication challenges faced by hearing-impaired individuals can negatively impact the quality of their tourist experience. This study provides a conceptual perspective on the importance of Turkish Sign Language (TSL) for hearing-impaired tourists and examines its role in the profession of tour guiding. While emphasizing the importance of accessible tourism, the study discusses how tour guides' proficiency in TSL can contribute to the experiences of hearing-impaired tourists. In this context, it also presents recommendations for sustainable and inclusive tourism.

Keywords: Tour Guiding, Turkish Sign Language, Accessible Tourism, Deaf Tourists, Sustainable Tourism.

Received: 14.02.2025

Accepted: 05.05.2025

Suggested Citation:

Göker Özyürek, S. (2025). The Language of Silence in Tour Guiding: The Importance of Turkish Sign Language, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(5): 381-394.

GİRİŞ

İletişim, insanın toplumsal bir varlık olarak varoluşundan itibaren temel ihtiyaçlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Mağara duvarlarına yapılan resimler, Afrika yerlilerinin çıkardıkları çeşitli sesler ve Kızılderililerin dumanla mesaj iletmek amacıyla ateş kullanmaları, iletişim sağlamak için başvurulan ilk yöntemler arasında yer almaktadır (Yüksel, 1994:9). Günlük yaşamda insanlar, duygu ve düşüncelerini çevrelerindeki bireylere aktarmak için sürekli iletişim halindedir. Ancak işitme ve konuşma engelli bireyler, sözlü iletişim yöntemlerini kullanamadıkları için çevreleriyle etkileşim kurmakta zorluk yaşayabilirler. Bu bireyler, başkalarıyla iletişim sağlamak amacıyla işaret dilini tercih ederler.

Turizm sektöründe ise iletişim, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda kültürel aracı olma, deneyimi yönlendirme ve misafirin duygusal ihtiyaçlarına yanıt verme işleviyle çok daha derin bir anlam taşımaktadır. Bu noktada turist rehberleri, farklı geçmişlerden gelen bireyler arasında köprü kuran, çok dilli ve çok kültürlü etkileşimin merkezinde yer alan kilit iletişim aktörleridir. Rehberin iletişim becerisi; yalnızca sözel anlatım değil, beden dili, mimik, jest ve alternatif iletişim kanallarını etkili şekilde kullanma yetisiyle de ölçülmektedir. Bu nedenle, işitme engelli bireylere yönelik hizmetlerde, işaret diline dayalı görsel-işitsel iletişimin sağlanabilmesi için rehberlerin bu dili bilmesi yalnızca bir beceri değil, aynı zamanda etik bir sorumluluktur.

İşaret dili, iletişim kurmakta güçlük yaşayan bireylerin sosyal yaşama katılımını mümkün kılan temel bir araçtır. Görsel-işitsel engelli bireyler için işaret dili, yalnızca bir iletişim yöntemi değil; aynı zamanda sosyal hayata dahil olma, eğitim alma, istihdam sağlama ve turizm gibi hizmet sektörlerinden yararlanma hakkının anahtarıdır. İşaret dili, el hareketleri ve yüz ifadeleri aracılığıyla iletişimi mümkün kılan, her ülkede farklılık gösteren ve evrensel olmayan görsel bir dil olarak tanımlanabilir (Fırat ve Uğurlu, 2018:490). Bütün dünyadaki işitme engellilerin tek bir işaret dili kullandığı sanılmaktadır (Arık, 2016b:7). Ancak, dünya genelinde 200'ün üzerinde farklı işaret dili bulunmaktadır. Bunlar arasında Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, Hint ve Türk işaret dilleri öne çıkan örneklerdendir (Arsan ve Ülgen, 2015).

Doğal insan dilleri temel olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, işitsel-sözel iletişimi temel alan konuşma dilleridir; ikincisi ise görsel-jestseller aracılığıyla iletişimi sağlayan işaret dilleridir. İşaret dili, sözlü semboller yerine el hareketleri, parmak pozisyonları, yüz ifadeleri, mimikler ve vücut hareketleri gibi görsel öğeleri içeren semboller aracılığıyla iletişimi sağlayan kapsamlı bir dil sistemidir (Armstrong ve Wilcox, 2003; Kubuş, İlkbaşaran ve Gilchrist, 2016). İşaret dili, duyma engeli olan bireylerin etkili iletişim kurabilmeleri için tercih ettikleri temel yöntemlerden biridir (Arık, 2016b).

İşitme ve konuşma engelli bireyler, turizm faaliyetlerine katılmak istediklerinde de çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar. Seyahat esnasında bilgi alma, yön bulma, sosyal etkileşim kurma ve kültürel içerikleri anlama gibi temel unsurlar, iletişim sorunları nedeniyle sekteye uğrayabilmektedir. Bu durum, işitme engelli bireylerin turizm deneyimlerinin sınırlı, yetersiz ya da dışlayıcı olmasına yol açmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2021 yılı verilerine göre, dünya nüfusunun %5'inden fazlası (432 milyon yetişkin ve 34 milyon çocuk) işitme kaybı yaşamaktadır. 2050 yılına kadar işitme kaybı yaşayan insanların sayısının 700 milyonu bulacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2021). Türkiye'de ise doğuştan işitme kayıpları oldukça yaygındır ve bu durum en sık karşılaşılan sağlık sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de her yıl ortalama 2500 bebek işitme kaybıyla dünyaya gelmektedir (Şahlı ve Belgin, 2011). Ülkemizdeki işitme engelli sayısına ilişkin verilere baktığımızda; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca oluşturulan Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.414.643'ü erkek, 1.097.307'si kadın olmak üzere 2.511.950 olduğu görülmekte ve bunların 179.867'sini işitme engelliler oluşturmaktadır (www.hsgm.saglik.gov.tr).

Bu bağlamda, turist rehberlerinin iletişim becerilerinin geliştirilmesi, yalnızca hizmet kalitesini artırmakla kalmayacak; aynı zamanda işitme engelli bireylerin toplumsal hayata eşit katılım hakkını da güvence altına alacaktır. İşaret dili yeterliliğine sahip bir rehber, hem mesleki niteliğini yükseltmekte hem de sessizliğin diliyle engelleri aşarak turizmi daha kapsayıcı hale getirmektedir. Turizm, günümüzde erişilebilirlik ve kapsayıcılık ilkeleriyle gelişen, her bireyin katılım hakkına sahip olduğu bir sektör haline gelmiştir. Turist rehberliği mesleği, yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı kalmayıp, ziyaretçinin deneyimini anlamlı ve etkili hale getiren bir köprü işlevi görmektedir. Bu bağlamda, işitme engelli bireylerin turizmden eşit düzeyde yararlanabilmesi için turist rehberlerinin Türk İşaret Dili (TİD) konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olması büyük önem taşımaktadır. TİD, işitme engelli turistlerin ihtiyaçlarına cevap vermek ve onların turistik deneyimlerini kaliteli kılmak için etkili bir araç sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, turist rehberliği mesleğinde TİD'nin önemini kavramsal bir çerçevede incelemek ve bu konuda farkındalık yaratmaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türk İşaret Dili: Tarihçesi ve Özellikleri

Türk İşaret Dili (TİD), en eski işaret dillerinden biri olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bu durum tam olarak kanıtlanmamış olsa da TİD'nin köklerinin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Osmanlı İşaret Dili'ne dayandığı düşünülmektedir. Deneyimli işaret dili kullanıcılarının genç sağır bireylere aktarmasıyla zamanla yaygınlaşmış ve gelişmiştir. Özellikle 1470'lerden itibaren Osmanlı saraylarında sağır bireylerin görev aldığı tahmin edilmektedir. 16. yüzyılda Topkapı Sarayı'nda sağır bireyler arasında işaret dilinin resmî olarak kullanıldığına dair kayıtlara rastlanmaktadır. Ayrıca bazı Osmanlı sultanlarının işaret dili bildiğine dair bilgiler mevcuttur (Erten ve Arıcı, 2022:7).

Osmanlı'da işaret dili yaklaşık 400-500 yıl boyunca öğrenilmiş ve kullanılmıştır. Ancak bu durum, işaret dilinin yalnızca saray çevresinde kullanıldığı anlamına gelmemektedir. İşitme engelli doğan veya küçük yaşta işitme yetisini kaybeden bireylerin bulunduğu büyük şehirlerde de işaret dili oldukça yaygındır. Özellikle İstanbul, Edirne ve diğer önemli merkezlerde sağır bireyler kamu hizmetlerinde ve mahkemelerde görev almıştır. Sağır bireylerle iletişim kurabilmek amacıyla işitme engeli bulunmayan hâkimler, saray çalışanları ve aile fertleri de işaret dili öğrenmiştir (Miles, 2009: 4–9). Osmanlı toplumunda sağır ve dilsiz bireyler, çeşitli statü ve görevlerde yer almıştır. Bu bireyler arasında toprak sahipleri, sanatkârlar, esnaflar ve hizmetliler bulunmaktadır. Sağır ve dilsiz esnafların, yabancı seyyahları bile şaşırtacak düzeyde etkili iletişim kurabildiği belirtilmektedir. Bu duruma, Osmanlı sarayından emekli olan sağır bireylerin önemli katkılar sağladığı ifade edilmektedir (Erken, 2015:72). 1500-1700 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda, mahkemelerde gizliliği sağlamak amacıyla sağır bireylerden oluşan özel bir topluluğun görevlendirildiği bilinmektedir. Bu dönemde, gizlilik gerektiren görevlerde sağır bireylerin sıklıkla istihdam edildiği dikkat çekmektedir (Çakır, Çetin ve Baş, 2013:2).

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet döneminin sağır eğitiminin başlangıcına kadar olan geçiş sürecine dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Osmanlı İşaret Dili ile modern Türk İşaret Dili (TİD) arasındaki sürekliliğe ilişkin kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Ancak net bir şekilde ifade edilebilecek olan, modern TİD'nin herhangi bir Avrupa işaret dili ile bağlantısının olmadığıdır. Özellikle Osmanlı'nın en yakın ilişki içerisinde olduğu Fransa İşaret Dili ile modern TİD arasında da benzerlik bulunmamaktadır. Eğer Osmanlı İşaret Dili ile modern TİD arasındaki süreklilik belgelerle kanıtlanabilirse, TİD'nin dünyanın en eski işaret dillerinden biri olduğu ortaya konulabilecektir (Zeshan, 2003:46–47).

Yıldız Sağır Okulu, işaret dilinin yasaklanmasına yönelik alınan konferans kararlarından etkilenmemiştir. Paris ekolünü takip eden okul, eğitimde işaret dilini kullanmaya devam etmiştir. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra oralist eğitimin etkisi giderek artmıştır (Kemaloğlu, 2014: 19–20). Sağırın eğitimi için açılan ikinci kurum Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'de faaliyete başlamıştır. Bu okulun kuruluş tarihi ve kurucusu hakkında farklı görüşler bulunsun da, okul müdürlerinden biri olan Dr. Necati Kemal, Almanya'da sağırın eğitimi üzerine araştırmalar yapmış ve ruh ve sinir hastalıkları uzmanı olarak ülkeye dönmüştür. İzmir'deki bu okulda işaret dili yerine telaffuz ve konuşturmaya dayalı eğitim esas alınmış, bu yöntem Alman metodunun Türkiye'de yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır (Akalın ve Oral, 2013). İstanbul'daki Sağır ve Dilsiz Okulu kapandıktan sonra İzmir'deki okul, bir süre Türkiye'nin tek sağır ve dilsiz okulu olarak eğitim vermeye devam etmiştir. Bu eksiklik, işitme engelli bireylerden biri olan Süleyman Sırrı Gök'ün kişisel çabalarıyla 1944 yılında İstanbul'da yeni bir okulun açılmasıyla giderilmiştir. Süleyman Sırrı Gök, eğitimde Fransız ekolünü benimseyerek işaret dili ve parmak alfabesi kullanmıştır. İzmir'deki okul ise Alman ekolünün etkisiyle oral eğitimi esas almış ve işaret dilinin kullanımını yasaklamıştır. Modern Türk İşaret Dili'nin günümüze ulaşmasında Süleyman Sırrı Gök'ün çalışmaları büyük önem taşımaktadır (Akalın ve Oral, 2013; İlkbasaran ve Taşçı, 2012).

1953 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan bir kanunla okullarda işaret dili kullanılması yasaklanmıştır. Bu yasağın temelinde, sözel eğitimin erken yaşta sağır bireylerin konuşma becerilerini geliştireceği inancı yatmaktadır. Ancak zamanla bu yöntemin etkisiz olduğu anlaşılmış ve 2005 yılında söz konusu yasa kaldırılmıştır (Kın, 2019:9).

Türk İşaret Dili (TİD), bazı yerel farklılıklar barındırsa da ülke genelinde büyük ölçüde aynıdır. Türkiye'nin farklı bölgelerinden sağır bireyler, birbirleriyle kolayca iletişim kurabilmektedir. Ancak Avrupa ve Amerika gibi yabancı ülkelerden gelen sağır turistlerle iletişim kurmakta zorluk yaşanmaktadır. Bu durum, TİD'nin bu ülkelerin işaret dilleriyle tarihsel bir bağlantısının olmadığını düşündürmektedir (Zeshan, 2003:43).

Türk Dil Kurumu, 7-8 Haziran 2007 tarihlerinde düzenlenen Birinci Türk İşaret Dili Çalıştayına kadar Türk İşaret Dili (TİD) parmak alfabesinde bölgesel farklılıklar görülmeye devam etmiştir. Tek el ve çift el ile yapılan farklı gösterimlere sahip olan TİD alfabesi için çalıştayda, her harfin tek bir işaretle temsil edilmesi konusunda uzlaşa sağlanmış ve bu standart alfabe kamuoyuna tanıtılmıştır (Akalın, 2013).

Günümüzde Türkiye'de Sağır Federasyonu, yerel ve ulusal düzeyde düzenli olarak toplantılar ve organizasyonlar düzenlemektedir. Ancak edebiyat ve kültür alanında, özellikle işaret dili tiyatrosu gibi etkinlikler neredeyse hiç bulunmamaktadır. Yapılan organizasyonlar ağırlıklı olarak spor alanında yoğunlaşmaktadır. Bunun yanı sıra, televizyon kanallarında haber bültenleri ve bazı programlar işaret dili ile sunulmaktadır (Zeshan, 2003:44–45).

İşaret dili, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “işitme engellilerin kendi aralarında iletişim kurarken el ve yüz hareketlerini kullanarak oluşturdukları görsel dil” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK).

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities [UNCRPD], 2006) ve AB Engellilik Stratejisi (2010), engelli bireylerin haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla uluslararası alanda yeni düzenlemeler ve uygulamalar ortaya koymuştur. Türkiye, bu sözleşmeyi 30 Mart 2007'de imzalayarak uyum sürecine başlamış ve gerekli yasal düzenlemeler üzerinde çalışmalara başlamıştır. Sözleşmede özellikle engelsiz erişim kavramı vurgulanmış; bu kavram, görme, işitme, zihinsel ve bedensel engelli bireylerin toplumsal hayata ayırım yapılmaksızın katılabilmeleri ve eşit fırsatlara sahip olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Türkiye'de 2020 yılının “Erişilebilirlik Yılı” ilan edilmesiyle birlikte, bu alandaki akademik çalışmalar, araştırmalar ve uygulamalarda önemli ilerlemeler kaydedilmiş; sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve akademinin iş birliği ile engellilerin

kamusal hizmetlere erişimini kolaylaştırmak adına çeşitli projeler hayata geçirilmiştir (Oral, 2024:1571).

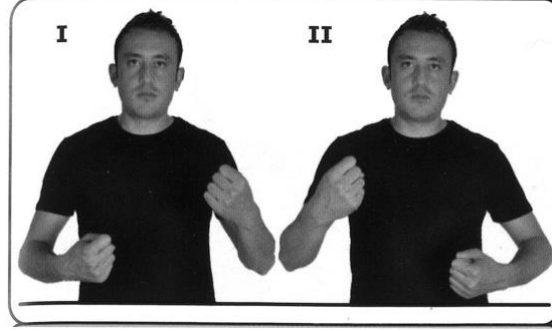
Şekil 1. TİD Parmak Alfabesi (MEB)

Kaynak: www.orgm.meb.gov.tr

Toplumda işaret dillerine yönelik pek çok yanlış algı bulunmaktadır. Bu yanlış algıların temelinde, işiten bireylerin işaret dilini bilmemesi, bu nedenle işitme engelli bireylerle iletişim kurulamaması ve işitme engelliler ile işaret dillerinin tarihsel gelişimi konusunda yeterli bilgi ve toplumsal bilincin eksikliği yer almaktadır (Erten ve Arıcı, 2022 :3). Toplumda işaret dillerinin yalnızca jest ve pantomimlerden oluştuğu yönünde yanlış bir algı bulunmaktadır. Oysa işaret dilleri de konuşma dilleri gibi karmaşık ve zengin bir yapıya sahiptir. Bu diller, rastgele değil, belirli kurallar çerçevesinde biçimlenir. Tıpkı konuşma dilleri gibi işaret dillerinin de kendine özgü dil bilgisi kuralları mevcuttur (Arık, 2016a:7; Karaca ve Bayır, 2018:37).

Türk İşaret Dili (TİD), işiten bireyler tarafından sağırılar için tasarlanmış yapay bir dil değildir. Kendi özgün yapısı ve dil bilgisi kuralları bulunan, sağır bireylerin doğal süreçlerle geliştirdiği ana dillerinden biridir. TİD, doğal bir dilde bulunması gereken tüm unsurları bünyesinde barındırmaktadır (Demir, 2010:1-2). Türk İşaret Dili (TİD), Türkiye'deki sağır topluluğun kendine özgü dil bilgisi kuralları, kelime hazinesi ve kullanım biçimleriyle Türk sağır kültürünü yansıtan doğal, görsel-uzamsal bir dildir (Zeshan, 2003; Akalın, 2013; Kubuş, İlkbaşaran ve Gilchrist, 2016; Oral, 2016). TİD'nin, diğer işaret dilleriyle doğrudan tarihsel bir bağı bulunmamaktadır ve başka bir işaret dilinden türemediği için tamamen kendine özgü bir yapıya

sahiptir (Dikyuva, Makaroğlu ve Arık, 2015: 53). Cümle yapıları, TİD'nin dil bilgisi kurallarına göre şekillenir ve bu dil, konuşma dillerinin kelimelerinin sırayla işaret karşılıklarının yapılmasıyla oluşan bir sistem değildir (Kubuş vd., 2016; Dikyuva vd., 2015). Bu nedenle yalnızca işaretleri öğrenmek, sağır bireylerle etkili iletişim kurmak ya da anlamlı cümleler oluşturmak için yeterli değildir. Örneğin, "Ben araba kullanıyorum" ifadesi, işaretçinin uzamda ellerini bir direksiyonu tutar gibi konumlandırıp aynı anda direksiyon çevirme hareketi yapmasıyla eş zamanlı olarak aktarılır.

Resim 1. Araba kullanma işaretinin TİD'de gösterimi

Kaynak: Oral, 2024: 1575.

İşitme engelli bireyler, kendi aralarında iletişimi işaret diliyle sağlarken, işiten bireylerle iletişimleri ortak bir dilin olmaması nedeniyle oldukça sınırlı kalmaktadır. İşitme engelli bireylerin işitme ve dolayısıyla konuşma yetisini kazanması oldukça zor, hatta imkânsız olabileceğinden, işiten bireylerin işaret dili öğrenmesi, bu iletişimde en doğru ve etkili yol olarak görülmektedir (Karaca ve Bayır, 2018 :36).

İşitme engelli bireylerin Türkçe kullanımları incelendiğinde, yazılı ifadelerinde bazı unsurlara dikkat etmedikleri gözlemlenmiştir. Özellikle noktalama işaretlerini kullanmadıkları veya bu konuda zorluk yaşadıkları, cümlelerin ilk harflerini büyük yazmadıkları sıkça tespit edilmektedir. Bu duruma ilişkin Akçamete (1999), işitme kaybı olan çocuklarla ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

- Sınırlı sözcük dağarcığına sahiptirler.
- Çoğul ekleri, bazı diğer ekleri, edatları ve fiilleri ihmal ederler.
- Kısa ve basit cümleler kurarlar.
- Soru cümlelerini anlamakta ve bu cümlelere yanıt vermekte güçlük çekerler.

İşitme engelli kişilerin turizme katılımlarında turist rehberlerinin rolü yadsınamayacak şekilde büyüktür. Turist rehberliği mesleğinde işaret dilinin diğer yabancı diller gibi sınava eklenmesi, işitme engelli bireylere yönelik hizmet kalitesini artıracak ve bu alanda rehberlerin daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesine katkı sağlayacaktır. Böyle bir uygulama, işitme engelli turistlerin seyahat deneyimlerini zenginleştirirken, turizm sektöründe de önemli bir fark yaratacaktır.

Turist Rehberliğinde Türk İşaret Dili'nin Önemi

İşaret dili, sağır ve dilsiz bireylerin duygularını, düşüncelerini ve sosyal kimliklerini çevrelerine aktarabilmek için kullandıkları sözsüz bir iletişim aracıdır. İşaret dili, sağır ve dilsiz bireyler ile toplumun geri kalan bireyleri arasındaki iletişimde kilit bir role sahiptir. İşaret dilinin insanlar

arasında yaygın olarak bilinmemesi ve bir tercümana ihtiyaç duyulması dünyada var olan diğer diller için de önemli bir sorundur (Pacal ve Alaftekin, 2023).

İşitme ve konuşma engelli bireylerle sağlıklı bir iletişim kurabilmek için, iletişimde bulunan kişinin ilgili ülkenin işaret diline hâkim olması gerekmektedir. Bu durum, işaret dili bilmeyen bireylerin işitme ve konuşma engelli kişilerle anlaşmasında zorluklara ve karışıklıklara yol açabilmektedir (Rajaganapathy, Aravind, Keerthana ve Sivagami, 2015). Turist rehberliği, kültürel mirasın ve destinasyonların tarihi, sanatsal, doğal ve sosyal değerlerinin ziyaretçilere aktarılmasında köprü görevi gören önemli bir meslektir. Bu bağlamda, iletişimin etkinliği, rehberlik hizmetlerinin başarısını doğrudan etkileyen temel unsurlardan biridir. İşitme engelli turistlerin turistik faaliyetlere katılımını kolaylaştırmak ve onların destinasyon deneyimini zenginleştirmek için Türk İşaret Dili'nin (TİD) kullanımı büyük bir önem taşımaktadır.

TİD'nin rehberlik hizmetlerinde kullanılması, işitme engelli bireylerle iletişimde yaşanan engelleri ortadan kaldırarak daha kapsayıcı bir turizm deneyimi sunulmasını sağlar. İşaret dili bilen turist rehberleri, bu turistlerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilir ve onların turistik faaliyetlere tam katılımını destekleyebilir. Bu durum yalnızca bireysel seyahat deneyimlerini iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda turizm sektöründe erişilebilirliğin artırılmasına da katkıda bulunur. Özellikle kültürel ve tarihî miras alanlarında rehberlerin işaret dili kullanarak bilgi aktarması, işitme engelli turistlerin mekânla daha güçlü bir bağ kurmasını sağlar. Bu bağlamda, işaret dili eğitimi almış turist rehberlerinin mesleki yetkinlikleri, sürdürülebilir ve kapsayıcı turizm uygulamaları açısından da kritik öneme sahiptir. İşitme engelli bireylerin turizm hizmetlerinden tam anlamıyla faydalanabilmeleri için TİD'nin yaygınlaştırılması ve rehberlerin bu alanda teşvik edilmesi gerekmektedir. Böylece, daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir turizm sektörü inşa edilmesi mümkün olacaktır.

Türk İşaret Dili ile Turist Rehberlerinin Kültür Aktarımında Rolü

Kültürün en önemli taşıyıcı unsurlarından biri dildir. Dil, hem kültürün oluşmasını sağlayan "düşünceyi" hem de bu düşüncenin ifade edilmesini mümkün kılan iletişim araçlarını ortaya çıkarır. Bu ifadeler, bireyin davranışlarını şekillendirir ve insanın toplumla olan ilişkilerini düzenler. Bu süreç, kültürün temel unsurlarını oluşturur ve bu unsurlar dil aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılır. Bu nedenle dil öğretimi, kültür aktarımı açısından büyük önem taşımaktadır. Sadece okuma ve yazma düzeyinde dil öğretimi bile kültürün belirli yönlerinin aktarılmasını sağlar. Ancak kültür hem maddi hem de manevi unsurlar bakımından oldukça zengindir. Bu unsurların tümünün yeni nesillere sistematik bir şekilde aktarılması, eğitim programlarının bu boyutları içerecek şekilde tasarlanmasıyla mümkündür (Melanlıoğlu, 2008:67).

Dilin temel işlevlerinden biri, kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Kültür aktarımı, bir topluma ait kültürel değerlerin yeni nesillere öğretilmesi, bu değerlerin kavranması ve benimsenmesi sürecini ifade eder (Melanlıoğlu, 2008:65). Kültür aktarımı, adından anlaşılacağı üzere bir aktarım olması sebebiyle bir süreci içermektedir (Şevik, 2020:235). Kültür aktarımı, turist rehberliği mesleğinin en temel işlevlerinden biridir. Bu bağlamda, TİD'in kullanılması, işitme engelli turistlere yönelik kültürel bilgilerin daha etkin bir şekilde iletilmesini sağlamakta ve turistik deneyimlerin niteliğini artırmaktadır. Turist rehberleri, TİD aracılığıyla tarih, gelenekler, yerel yaşam biçimi ve kültürel mirasla ilgili bilgileri doğrudan aktarabilir ve bu sayede işitme engelli turistlerin destinasyonları daha derinlemesine anlamalarını mümkün kılabilir. Kültürel aktarımın görsel iletişim unsurlarına dayalı olması, TİD'nin bu süreçteki etkisini daha da artırmaktadır.

Türk İşaret Dili'nin rehberlik hizmetlerinde kullanılması, işitme engelli turistlerin kültürel değerleri daha yakından tanımasını sağlarken aynı zamanda onların turistik deneyimlerini daha anlamlı hale getirmektedir. Bu bağlamda, işaret dili eğitimi alan turist rehberleri, iletişimde karşılaşılan engelleri ortadan kaldırmakta ve kültürel aktarımı daha kapsayıcı bir hale getirmektedir. Turist rehberlerinin bu alandaki yeterliliklerini artırmaları, işitme engelli turistler için özel olarak hazırlanmış turların sayısını ve niteliğini artıracak, kültürel mirasın daha geniş kitlelere ulaşmasını mümkün kılacaktır.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Engelli turizmde turist rehberliği uygulamaları üzerine niteliksel bir araştırma yapan Oduncuoğlu ve Efendi (2020), engelli turizmi bağlamında turist rehberlerinin bilgi ve bilinç düzeylerini, bu pazara yönelik bakış açılarını ve karşılaştıkları sorunları anlamak amacıyla yapılmış niteliksel bir araştırmadır. Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını artırmak ve bu süreçteki zorlukları en aza indirmek için rehberlerin rolünün kritik olduğu vurgulanmıştır. Araştırmada, 21 turist rehberi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve elde edilen bulgular, rehberlerin büyük çoğunluğunun engelli turizmne yönelik yeterli eğitimi olmadığını ancak bu alanda gelişim fırsatlarını memnuniyetle değerlendirmek istediklerini göstermiştir. Ayrıca, engelli turizminin gelişimi için rehberlere yönelik özel eğitim programlarının, turizm sektöründeki altyapı eksikliklerinin giderilmesinin ve işaret dili gibi iletişim araçlarının kullanımının önemine dikkat çekilmiştir. Katılımcılar, özellikle fiziksel engelli bireylerle yapılan turlarda erişilebilirlik sorunlarının sıkça yaşandığını belirtmiş ve turistik alanların bu konudaki yetersizliklerinin altını çizmiştir. Bu bağlamda, çalışma, engelli turizminin daha kapsayıcı ve sürdürülebilir hale gelmesi için rehberlerin daha iyi eğitilmesi ve sektörde farkındalığın artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Zeshan (2003)'ün çalışması, Türkiye'deki Türk İşaret Dili'nin (TİD) gramer yapısını inceleyen detaylı bir çalışma sunmaktadır. Türk İşaret Dili'nin tarihsel ve sosyolinguistik bağlamı, TİD topluluğunun sosyo-kültürel özellikleri ve dilin çeşitli bölgelerdeki lehçeleri ele alınmaktadır. Makale, TİD'nin gramatik açıdan diğer işaret dillerinden farklılaşan beş ana unsurunu ayrıntılı olarak incelemektedir. Bunlar arasında tamamlanmış eylemi ifade eden hareket türetimi, üç tür el hareketi ve yüz ifadesi ile yapılan olumsuzluk işaretleri, onurlandırıcı insan sınıflandırıcıları ve TİD'de kullanılan soru edatının tarihçesi yer almaktadır. TİD'nin yapısal özelliklerinin, işaret dili tipolojisine yeni perspektifler kazandırdığı belirtilmekte ve bu dilin, Osmanlı sarayında kullanılan eski işaret dili ile olası bağlarına da değinilmektedir. Bu kapsamda, TİD'nin hem tarihsel bir perspektiften hem de dilbilimsel açıdan önemi vurgulanmakta, özellikle işaret dili araştırmalarına ve işitme engelli topluluğunun eğitimine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Malak Akgün (2021)'nin çalışması, işaret dili eğitimi almış ve almamış üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumlarını ve uyum düzeylerini değerlendirmeyi amaçlayan kesitsel tanımlayıcı bir araştırmadır. Çalışmaya 115 üniversite öğrencisi katılmış, 57'si işaret dili eğitimi almış, 58'i ise almamıştır. Araştırma sonuçları, işaret dili eğitimi almış öğrencilerin engelli bireylere karşı daha olumlu tutumlar sergilediklerini ve sosyal uyum, kişilerarası ilişkiler, eğitim ortamı, çalışma yaşamı gibi alanlarda daha yüksek puanlar aldıklarını göstermektedir. Eğitim almış öğrencilerle almamış öğrenciler arasında genel uyum düzeyi açısından fark bulunmazken, sosyal uyum ve kendini gerçekleştirme gibi alt ölçeklerde eğitim almış öğrencilerin puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırma, işaret dili eğitiminin, engelli bireyleri tanımayı ve onlara karşı olumlu tutumlar geliştirmeyi teşvik ederek ruh sağlığına ve toplumsal farkındalığa katkı sağlayabileceğini vurgulamaktadır. Engelli bireylerle daha fazla etkileşim ve

bu tür eğitimlerin yaygınlaştırılması, toplumsal duyarlılık açısından önemli bir strateji olarak önerilmiştir.

Arsan ve Ülgen (2015)'nin çalışması, Türkçe İşaret Dili (TİD) ile işitme ve konuşma engelli bireylerin iletişim ihtiyaçlarına yanıt verebilmek için bir tercüme sistemi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kinect sensörü ve kontur analizi algoritmaları kullanılarak el hareketleri algılanmakta ve işaret dilindeki kelimelerin gerçek anlamları tematik rol latisleriyle belirlenmektedir. Bu sistem, işaret dili hareketlerini bilgisayar ekranında metne dönüştürerek işitme engelli bireylerin daha geniş kitlelerle iletişim kurmasını sağlamaktadır. Ayrıca, sistemin Türkçe'nin anlamsal çözümlemesine de katkıda bulunması hedeflenmiştir. Makalede, işaret dili tanımlama sürecinde kullanılan teknolojiler detaylıca açıklanmakta ve geliştirilen sistemin performansı örneklerle değerlendirilmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Turist rehberliği mesleği, kültürel aktarım ve iletişimin temel taşlarından biri olarak turizm sektöründe kritik bir rol üstlenmektedir. Özellikle işitme engelli bireylerin turistik deneyimlerini zenginleştirmek ve erişilebilir turizm hizmetlerini daha kapsayıcı hale getirmek amacıyla Türk İşaret Dili (TİD) kullanımı giderek önem kazanmaktadır. Turist rehberlerinin TİD yeterliliği, işitme engelli turistlerle etkili iletişim kurmanın yanı sıra bu turistlerin destinasyonda daha olumlu ve anlamlı deneyimler yaşamalarını sağlamaktadır. İşitme engelli turistlerin ihtiyaçlarına uygun iletişim becerilerinin geliştirilmesi, onların turizm faaliyetlerine tam katılımını desteklerken turizm sektöründe erişilebilirliğin artırılmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, işaret dili eğitimi alan turist rehberlerinin mesleki yeterlilikleri ve işitme engelli turistlerle kurdukları etkili iletişim sayesinde, sektörün sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık hedeflerine ulaşması daha mümkün hale gelmektedir. TİD'nin turist rehberliği uygulamalarındaki rolü, rehberlerin kültürel ve tarihi bilgileri aktarmakla kalmayıp aynı zamanda destinasyonlardaki deneyimlerin daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir biçimde sunulmasını da sağlamaktadır. Bu çerçevede, işaret dilinin yaygınlaştırılması, turistik hizmetlerde kalite standardını yükseltecek ve işitme engelli bireylerin seyahat deneyimlerini iyileştirecektir.

Bu çalışmada, Türk İşaret Dili'nin (TİD) tarihsel gelişimi, özellikleri ve turist rehberliği mesleğindeki önemi ele alınmıştır. İletişim, insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olup, özellikle turizm sektöründe kültür aktarımı açısından büyük bir değer taşımaktadır. Turist rehberliği, sadece bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayan, aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve yaygınlaştırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak işitme engelli turistlerin turizm hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanabilmesi için iletişim engellerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu noktada, TİD'nin turist rehberliği mesleğinde etkin kullanımı, erişilebilir turizm açısından büyük fırsatlar sunmaktadır.

Osmanlı döneminden günümüze uzanan TİD, Türkiye'deki işitme engelli topluluğunun kültürel kimliğini yansıtan doğal bir dildir. Ancak işaret dilinin tarihsel gelişimi ve bu süreçte yaşanan değişimler üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra işaret dilinin kullanımına yönelik kısıtlamalar, TİD'nin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte, 2005 yılında işaret dilinin yeniden serbest bırakılması, TİD'nin canlanmasını ve daha geniş kitleler tarafından tanınmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler, TİD'nin turizm sektörü ve turist rehberliği mesleğinde kullanılmasına yönelik farkındalık yaratmak için bir fırsat sunmaktadır.

Turist rehberlerinin, işitme engelli turistlere yönelik hizmetlerde etkin bir rol oynaması, bu turistlerin turistik deneyimlerini zenginleştirebilir. Ancak bu hizmetlerin verimli olabilmesi için rehberlerin işaret dili konusunda yeterli eğitime sahip olmaları gerekmektedir. İşitme engelli

turistlerle iletişimde TİD'nin kullanılması, yalnızca bireysel seyahat deneyimlerini iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda kültürel bilgi aktarımını daha etkili hale getirir. Özellikle kültürel miras alanlarında işaret dilinin kullanılması, işitme engelli turistlerin mekânla daha güçlü bir bağ kurmasını sağlar. Bu bağlamda, TİD'nin turist rehberliği sınavlarına bir yabancı dil gibi eklenmesi, sektörde önemli bir yenilik ve gelişme sağlayacaktır.

Erişilebilir turizm, günümüzde sürdürülebilir turizmin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. İşitme engelli turistlere yönelik hizmetlerin artırılması hem sektörel çeşitliliği artıracak hem de turizm faaliyetlerine daha geniş bir kitlenin katılımını sağlayacaktır. Turist rehberleri, TİD aracılığıyla bu alanda köprü görevi görebilir. Bu durum hem rehberlerin mesleki yetkinliklerini artıracak hem de turizm sektöründe daha kapsayıcı bir yaklaşımı teşvik edecektir. Özellikle kültürel miras ve doğa turizmi gibi alanlarda rehberlerin TİD kullanması, turistik deneyimlerin kalitesini artıracaktır.

Sonuç olarak, TİD'nin turist rehberliği mesleğine entegrasyonu, turizmde erişilebilirlik ve eşitlik açısından büyük önem taşımaktadır. Bu entegrasyonun sağlanabilmesi için öncelikle rehberlik eğitim programlarında işaret dili derslerinin zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca turist rehberlerinin işaret dili öğrenmelerini teşvik etmek amacıyla sertifika programları, atölyeler ve uygulamalı eğitimler düzenlenebilir. Turizm sektöründeki sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları, bu konuda farkındalık yaratmak için iş birliği yapmalı ve ortak projeler geliştirmelidir. Böylece işitme engelli bireylerin seyahat deneyimleri iyileştirilirken, turizm sektörü daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşacaktır.

Turist rehberlerine yönelik işaret dili eğitimi zorunlu hale getirilmeli ve derslerin teorik bilgi ile pratik uygulama olarak ayrı ayrı planlanması sağlanmalıdır. Bu eğitimlerin daha etkili olabilmesi için işaret dili eğitimi kapsamlı bir müfredata dayandırılmalı ve turizm sektörüne uygun materyaller hazırlanmalıdır.

Turist rehberliği lisans programlarında işaret dili dersleri, Dilbilim, Odyoloji, İletişim Fakülteleri ve Medya Tasarımı Bölümleri gibi farklı disiplinlerden alan uzmanları ile ortak çalışmalar yapılarak geliştirilmelidir. Bu iş birliği, iletişim becerilerinin yanı sıra kültürel aktarım ve işitme engelli turistlerin ihtiyaçlarına yönelik rehberlik hizmetlerinin kalitesini artıracaktır.

İşaret dili dersleri, işaret dili bilen uzman akademisyenler ve uygulama alanında deneyimli rehberler tarafından verilmelidir. Eğitim sürecine işitme engelli turistler veya derneklerden temsilciler davet edilerek rehberlerin pratik yapma imkânı sağlanmalıdır. Bu uygulama, gerçek turistik rehberlik durumlarına hazırlık açısından önemli katkı sunacaktır.

Turist rehberleri için işaret dili uygulamaları, işitme engelli bireylere yönelik faaliyetlerde görev alma fırsatlarıyla desteklenmelidir. Üniversiteler ile Turizm Bakanlığı ve Türkiye Turist Rehberleri Birliği (TUREB) arasında iş birliği protokolleri geliştirilerek, işaret dilinin rehberler tarafından aktif kullanılmasını sağlayacak saha çalışmaları düzenlenmelidir.

İşaret dili eğitim materyalleri, turizm sektörüne özgü terimler ve turistik mekanlarla ilgili ifadelerle zenginleştirilmelidir. Böylece rehberlerin işitme engelli turistlere daha etkili rehberlik yapmaları sağlanabilir.

Sürdürülebilir turizm ve erişilebilir turizm kapsamında, işitme engelli turistlere yönelik tur programları hazırlanmalı ve işaret dili bilen rehberlerin bu programlarda görevlendirilmesi teşvik edilmelidir. Bu tür programlar, turizmde kapsayıcılığı artıracak ve işitme engelli bireylerin turistik deneyimlerini daha anlamlı hale getirecektir.

Bu çalışmanın kavramsal niteliği doğrultusunda, gelecekteki araştırmalar için aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

- İşitme engelli turistlerin seyahat deneyimlerini analiz eden nitel saha çalışmaları yapılmalıdır.
- Farklı bölgelerde görev yapan rehberlerin TİD yeterlilik düzeyleri karşılaştırmalı olarak incelenmelidir.
- Turist rehberliği eğitimi veren kurumların işaret dili ders içerikleri analiz edilerek, müfredat geliştirme çalışmaları yapılabilir.
- Turistik alanlarda işaret diliyle rehberlik uygulamalarının ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisi ölçülebilir.
- TİD bilen rehberlerin mesleki tatmin ve iş bulma olanakları üzerine nicel araştırmalar yürütülebilir.
- Erişilebilir turizm politikalarında işaret dilinin yeri, uluslararası örneklerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür.

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H. ve Oral, A. Z. (2013). *İşitme engellilerin eğitiminde Osmanlı yazısının kullanımı üzerine*. VIII Milletler Arası Türkoloji Kongresi. İstanbul.

Akalın, Ş. (2013). Türk İşaret Dili, *Yeni Türkiye Dergisi*, 9(55), 1496-1502.

Akçamete, G. (1999). Improving question skills for students with hearing impairment, *The European Journal of Special Needs Education*, 14 (2), 171-177.

Arık, E. (2016a). Geçmişten geleceğe Türk işaret dili araştırmaları. *Türk İşaret Dili Araştırmaları*, 7-22.

Arık, E. (2016b). Türk İşaret dili araştırmaları. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak* (s. 1-11). Koç Üniversitesi Yayınları.

Armstrong, D. F. and Wilcox, S. (2003). Origins of sign language. M. Marschark and P. A. Spencer (Ed.), *Deaf studies language and education* içinde (ss.305-318). New York: Oxford University Press.

Arsan, T. and Ülgen, O. (2015). Sign Language Converter. *International Journal of Computer Science & Engineering Survey (IJCSES)*, 6(4), 39-51, 2015.

Çakır, H., Çetin, Ş. ve Baş, A. (2013). İşitme Engellilere Yönelik Dinamik Web Sayfasının Geliştirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 6 (2), 1-9.

Demir, S. A. (2010). Sessizliğin Dili: Türk İşaret Diline Dair Gözlemler. *Bilig*, 54, 1-20.

Dikyuva, H., Makaroğlu, B. ve Arık, E. (2015). *Türk İşaret Dili Dilbilgisi Kitabı* [Turkish Sign Language grammar book]. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

- Erken, B. (2015). *Dil Sûkûtta Eller İcraatta: Osmanlı Sarayında ve toplumunda dilsizler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Erten, H. ve Arıcı, N. (2022). İşaret dilinin tarihi serüveni ve Türk işaret dili. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 1-14.
- Fırat, Y. ve Uğurlu, T. (2018). Latis Tabanlı Anlam Çözümlemesi ile Türkçe İşaret Dili Tercüme Sistemi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 490-503.
- https://shakalin.info/?page_id=871 [Erişim tarihi: 15.01.2025].
- <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss> [Erişim Tarihi: 12.01.2025].
- <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/haberler/uluslararası%C4%B1%CC%87%C5%9Fitme-engelliler-haftas%C4%B1.html#:~:text=%C3%9Ckemizdeki%20i%C5%9Fitme%20engelli%20say%C4%B1s%C4%B1na%20ili%C5%9Fkin,bunlar%C4%B1n%20179.867'sini%20i%C5%9Fitme%20engelliler> [Erişim Tarihi: 17.01.2025].
- <https://orgm.meb.gov.tr/icdep/tid/parmak-alfabesi-icerik-5> [Erişim tarihi: 21.12.2024].
- <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 25.12.2024].
- İlkbaşaran, D., and Taşçı, S. S. (2012). Ideology and language in the early republic: A history of Deaf education in Turkey. In *Proceedings of the International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC) (1767-1777)*. Erzurum: Mega Press.
- Karaca, M. F. ve Bayır, Ş. (2018). Türk işaret dili incelemesi: iletişim ve dil bilgisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 2 (2), 35-58.
- Kın, Z. B. (2019). *Türk işaret dili alfabesinin derin öğrenme yöntemi ile sınıflandırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Kubuş, O., İlkbaşaran, D. ve Gilchrist, S. (2016). Türkiye’de işaret dili planlaması ve Türk işaret dilinin yasal durumu. E. Arık (Ed). *Türk İşaret Dili Araştırmaları* içinde (ss.23- 50). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Malak Akgün, B. (2021). İşaret dili eğitimi almış ve almamış üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumlarının ve uyum düzeylerinin değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (41), 1247-1272.
- Melanlıoğlu, M. (2008). Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretim Programları, *Eğitim ve Bilim Education and Science*. 33(150), 64-73.
- Oduncuoğlu, F., ve Efendi, M. (2020). Engelli turizmde turist rehberliği uygulamaları üzerine niteliksel bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 15/60, 708-727.
- Oral, A. Zeynep (2016). *Türk İşaret Dili Çevirisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Oral, Z. (2024). Sanata Engelsiz Erişim: Türk İşaret Dili Şiiri ve Çevirisi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9 (3), 1567-1592.
- Pacal, I. ve Alaftekin, M. (2023). Türk İşaret Dilinin Sınıflandırılması için Derin Öğrenme Yaklaşımları. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 13 (2), 760-777.
- Rajaganapathy, S., Aravind, B., Keerthana, B. and Sivagami, M. (2015). Conversation of Sign Language to Speech with Human Gestures. *2nd International Symposium on Big Data and Cloud Computing (ISBCC'15)*, Procedia Computer Science 50, 10-15.

Şahlı, S. ve Belgin, E. (2011). Ülkemizde işitme kayıplı çocukların profili ve tedavi yaklaşımları. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 42, 82-87.

Şevik, N. (2020). Kültür Aktarımı Kuramının Eleştirisi-Türkiye'nin Medenileşme Sürecinde Çevirinin Rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, 2(2), 232-240.

Yüksel, H. (1994). *Bireylerarası İletişime Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Zeshan, U. (2003). Aspects of Türk Isaret Dili (Turkish Sign Language). *Sign Language and Linguistics*, 6 (1), 43-75.

www.independentliving.org/miles20090.html [Erişim tarihi: 21.01.2025].